

Polska jako podmiot myślenia o przyszłości Europy Notatki do dyskusji w PTE w dniu 12 października 2006 r.

Wstęp¹

Nawet impresyjna analiza sceny europejskiej pozwala przedstawić dwie obserwacje:

Primo – Na przełomie XX i XXI wieku rysuje się wyraźny deficyt wizyjnej myśli o przyszłości Europy.

Secundo – Rzadkie przejawy tej myśli są udziałem bardzo ograniczonego kręgu reprezentującego elity polityczne Francji, Niemiec i Wielkiej Brytanii.

Polska należy do tej wielkiej grupy krajów europejskich, które nie chcą lub nie potrafią wypowiadać się o przyszłości Europy *in toto*. Innymi słowy Polska nie jest widzialnym w skali globalnej podmiotem myślenia o przyszłości Europy. Cały nasz wysiłek intelektualny i polityczny jest skoncentrowany na obracaniu się w starym schemacie myślenia - słoń a sprawa Polska – który to schemat uprawiamy w nowej inkarnacji – Unia Europejska a Polska. Nie próbuję oczywiście negować, że relacja Unia Europejska – Polska jest kluczowym strategicznym problemem naszych zainteresowań w XXI wieku. Chciałbym jednak twierdzić, że sposób oglądania tej kluczowej relacji będzie ułomny, jeśli nie będziemy potrafili wmontować tej relacji w wielkie wizje rozwoju Europy, które to wizje będą tworem naszych elit naukowych, politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych. Chodzi o wizję holistyczną w podwójnym tego słowa znaczeniu. Mam na myśli:

Primo – holizm geograficzny, a więc oglądanie Europy od Atlantyku po Ural – kierując się m.in. inspiracjami N. Davies'a².

Secundo – holizm substancjalny – a więc oglądanie Europy jako złożonego systemu obejmującego zjawiska polityki, gospodarki, społeczeństwa, kultury, nauki, ideologii i religii. W takim oglądaniu Europy trzeba przewyciężyć nasz tradycyjny polonocentryzm i podjąć próbę myślenia w kategoriach ogólnoeuropejskich, nawet jeśli myślenie to nasuwałoby wnioski rzeczywiście lub pozornie sprzeczne z krótkookresową interpretacją polskiej racji stanu zwłaszcza w jej wydaniu populistycznym.

Powinniśmy podjąć próbę wpisania Polski na globalną mapę podmiotów myślenia o przyszłości Europy. Nie potrafię w tej chwili sformułować pełnego, długookresowego programu, który byłby próbą naszkicowania drogi, która doprowadzi nas do osiągnięcia tego celu w perspektywie roku 2010.

Niewątpliwie program taki wzmocniony Europejskim Projektem Badań powinien być sformułowany w najbliższym czasie.

¹ A. Kukliński, Polska jako podmiot myślenia o Przyszłości Europy, A. Kukliński, Nie lękajcie się myślenia o przyszłości Europy – oba teksty zamieszczone w tomie: A. Kukliński, K. Pawłowski (red) Przyszłość Europy – Wyzwania globalne – Wybory strategiczne, Nowy Sącz 2006. W dalszym toku notatek tom ten będzie cytowany jako Przyszłość Europy PE.

² por. N. Davies, Europa, "Znak". Kraków 1998.

I. Misja Futurologii – Przyszłość Europy – Wyzwania globalne – Wybory strategiczne

W latach 2005 – 2006 pod auspicjami WSB – NLU w Nowym Sączu ukazały się trzy tomy poświęcone Przyszłości Europy – dwa w języku angielskim³, jeden w języku polskim⁴. Tomy angielskie dedykowano Parlamentowi Europejskiemu, tom polski – Polskiej Młodzieży. W ten sposób omawiana Trylogia jest zintegrowaną próbą oddziaływania na polskie i europejskie debaty o Przyszłości Europy.

Trylogia jest systematycznym zbiorem 80 artykułów i notatek przygotowanych przez autorów o różnych orientacjach metodologicznych i ideologicznych połączonych wspólną troską odpowiedzi na pytanie – jak mogą ukształtować się losy Europy w kontekście wielkich transformacji sceny globalnej XXI wieku?⁵

Ta troska o losy Europy w XXI wieku znajduje w Trylogii bogatą i zróżnicowaną dokumentację empiryczną i prospektywną, która w moim przekonaniu staje się przedmiotem krytycznej analizy zainteresowanych czytelników, którzy zechcą czerpać z Trylogii inspiracje do twórczego udziału w Debacie Europejskiej. Nie ulega wątpliwości, że powinna to być analiza selektywna podejmująca niewielkie zestawy problemów wiodących, istotnych w danej domenie naszego myślenia o Przyszłości Europy. Oczywiście wybór tych problemów jest uwarunkowany naszymi subiektywnymi wizjami i sposobami oglądania teraźniejszości i przyszłości Europy. Aby ułatwić rozpoczęcie tak pojętego fragmentu debaty Europejskiej chciałbym zaproponować osiem problemów – jako wstępnego tworzywa naszej dyskusji:

- 1) Kształtowanie przyszłości globalnej**
- 2) Transformacje sceny globalnej**
- 3) Czy można przezwyciężyć kryzys demograficzny Europy?**
- 4) Czy można przezwyciężyć kryzys innowacyjny Europy?**
- 5) Czy można przezwyciężyć kryzys polityczny Europy?**
- 6) Czy wizja Europy kreatywnej jest tylko utopijnym złudzeniem?**
- 7) Czy wzmocnienie sumień może być szansą przyszłości/**
- 8) Nowa futurologia, jako instrument myślenia o przyszłości Europy.**

II. Kształtowanie przyszłości globalnej

W sposób lawinowy rośnie światowa literatura poświęcona procesom globalizacji. Trzeba jednak w tej lawinie widzieć pozycje, które zasługują na specjalną uwagę i nie powinny znaleźć się poza zakresem zainteresowań polskiej opinii naukowej, politycznej i społecznej. Dlatego z pewnym zdumieniem trzeba odnotować milczenie sceny polskiej w sprawie

³ A. Kukliński, K. Pawłowski (eds) Europe – The global challenges, Nowy Sącz 2005

A. Kukliński, Europe – The strategic choices, Nowy Sącz 2005.

⁴ A. Kukliński, K. Pawłowski (red) Przyszłość Europy – Wyzwania globalne – Wybory strategiczne, op.cit.

⁵ A. Kukliński (w:) PE, str. 431-454

błyskotliwego i niesłychanie ciekawego studium – „*Mapping the global future*” – opublikowanego w końcu 2004 roku przez National Intelligence Council⁶.

Studium to operuje horyzontem roku 2020, prezentując cztery scenariusze określone mianem „fictional”. W języku polskim dysponujemy tylko określeniem „fikcyjny”. W języku angielskim znajdujemy dwa określenia „fictional” i „fictitious”. Dlatego mówiąc o tych scenariuszach w języku polskim posługujemy się terminem „fikcjonalny” a nie „fikcyjny”. O ile rozumiem ducha języka angielskiego fikcjonalne jest to co jest zbliżone w pewnych wymiarach do fikcji – jest metaforą fikcji – nie jest jednak fikcją *per se*. To jest ważne założenie raportu NIC istotne w interpretacji litery i ducha tego raportu.

Jestem głęboko przekonany, że w Polsce powinno ukazać się polskie tłumaczenie tego Studium, jako podstawa cyklu konferencji problemowych w największych ośrodkach metropolitalnych, które pozwolą spopularyzować w naszym społeczeństwie „kartografię globalnej przyszłości”.

Raport szkicuje cztery scenariusze, które nie powinny być uważane za konkretne przewidywania. Są one tylko próba opisanie możliwych światów, które znajdziemy na progu naszej drogi. Chodzi o cztery światy możliwej przyszłości:

- 1) „Świat Davos” – jako ilustracja zjawisk silnego wzrostu gospodarczego, który z wiodącą rolą Chin i Indii w ciągu następnych 15 lat zmieni kształt procesu globalizacji, nadając temu procesowi bardziej niezachodnie oblicze. Transformacja sceny gospodarczej będzie połączona z transformacją sceny politycznej.
- 2) „Pax Americana” – jako spojrzenie w jaki sposób amerykańska dominacja może przeżyć radykalną zmianę w globalnym krajobrazie politycznym i stać się inspiratorem nowego porządku globalnego.
- 3) „Nowy Kalifat” – jest przykładem w jaki sposób ruch globalny żywiony polityką religijnej tożsamości może stworzyć wyzwanie dla zachodnich norm i wartości jako fundamentu systemu globalnego.
- 4) „Cykl strachu” – jest przykładem jak obawa przed dyfuzją terroryzmu może wzrosnąć do tego stopnia, że pojawią się na wielką skalę zakrojone środki bezpieczeństwa mające zapobiec śmiertelności atakom. Otwieramy tu drogę do nowej realizacji wizji Orwella⁷.

Zachęcając Czytelnika do literatury pełnego tekstu oryginału – chciałbym zwrócić uwagę na istotną wadę Raportu będącą konsekwencją klimatu politycznego, który panuje obecnie w Washingtonie.

Ten klimat nie pozwolił Autorom sformułować jeszcze dwóch scenariuszy – scenariusza skrajnie optymistycznego - Świętego Franciszka z Asyżu i scenariusza skrajnie pesymistycznego - Świętego Jana Apostoła (scenariusz Apokalipsy).

⁶ vide PE, str. 435-436

⁷ vide PE, str. 286-301

Scenariusz piąty - Świętego Franciszka jest scenariuszem rozwiązywania trzech dramatycznych problemów globalnych – problemu ubóstwa, problemu bezrobocia i problemu uniknięcia katastrofy globalnej.

Scenariusz szósty - Świętego Jana jest scenariuszem nieuniknionej katastrofy apokaliptycznej, katastrofy obecnego systemu globalnej gospodarki, globalnych finansów oraz globalnych układów geopolitycznych. Określenie Z. Brzezińskiego⁸ „Skóra cierpnie” jest dobrym określeniem obecnej tragicznej sytuacji globalnej.

III. Transformacje sceny globalnej⁹

Jesteśmy świadkami bardzo głębokiej transformacji sceny globalnej. Z tego punktu widzenia jest to najważniejszy punkt zwrotny na przestrzeni ostatnich 500 lat. Społeczność Atlantycka i Cywilizacja Atlantycka były dominującymi aktorami sceny światowej w okresie wielkiej karty historii powszechnej lat 1500 – 2000. Wiek XXI będzie początkiem nowej karty tej historii, karty będącej dominacją Społeczności Pacyficznej oraz pacyficznej Cywilizacji.

Obserwacja ta może być również prezentowana jako wizja sześciu megaprzestrzeni¹⁰ określających globalny krajobraz XXI wieku.

IV. Czy można przezwyciężyć kryzys demograficzny Europy?

Błyskotliwe artykuły M. György’ego¹¹ i B. Jałowickiego¹² udzielają negatywnych odpowiedzi na to pytanie. Warto zwrócić uwagę na serię pesymistycznych artykułów w IHT¹³.

V. Czy można przezwyciężyć kryzys innowacyjny Europy?

Klasyczną prezentację doktryny Unii Europejskiej w zakresie innowacji znajdujemy w dwóch opracowaniach – *primo* - w artykule H. Delanghe – U. Muldur¹⁴ oraz w European Innovation Scoreboard 2005¹⁵. Słabość myślenia i działania Unii Europejskiej odślaniają błyskotliwe artykuły R. Galara¹⁶ i T. Zaryckiego¹⁷.

⁸ Z. Brzeziński, Świat zmienia się w złym kierunku, *Polityka*, 19 sierpnia 2006.

⁹ PE, str. 448,

por. również: D.S. Landes, *Bogactwo i nędza narodów*, Warszawa 2000.

¹⁰ PE, str. 381

¹¹ PE, str. 77

¹² PE, str. 286-301

¹³ E. Rosenthal, Empty nests Europe without children, *International Herald Tribune*, September 4th, 5th and 6th 2006.

¹⁴ PE, str. 129-140

¹⁵ European Commission, *European Innovation Score Board – Comparative Analysis of Innovation Performance*, *European Trend Chart on Innovation*

¹⁶ PE, str. 49-66

¹⁷ PE, str. 301-310

VI. Czy można przezwyciężyć kryzys polityczny Europy?

Chciałbym sformułować radykalny i kontrowersyjny pogląd, że tylko konstrukcja Europy federalnej może być źródłem rzeczywistego przezwyciężenia głębokiego kryzysu politycznego Unii Europejskiej¹⁸.

VII. Czy wizja Europy kreatywnej jest tylko utopijnym złudzeniem?

Próbie odpowiedzi na to pytanie poświęciłem odrębny artykuł¹⁹.

VIII. Czy wzmocnienie sumień może być szansą przyszłości?

To jest ważne pytanie podjęte we wnikliwym artykule K. Porwita²⁰.

IX. Nowa futurologia , jako instrument myślenia o przyszłości Europy

W tomie polskim trylogii znajdujemy obfitą dokumentację tezy²¹, że nowa futurologia jest niezbędnym instrumentem nowego myślenia o przyszłości Europy.

Konkluzje

Mam nadzieję, że dyskusja w PTE w dniu 12 października 2006 r. stanie się istotnym wkładem w rozwój Debaty Europejskiej w Polsce. Mam również nadzieję, że ważnym źródłem tej Debaty będzie Trylogia opublikowana przez WSB-NLU w Nowym Sączu.

Warszawa – Nowy Sącz
19 września 2006 r.

¹⁸ PE, str. 317

por. również: PE, str. 188

¹⁹ A. Kukliński, Ku kreatywnej Europie XXI wieku, Warszawa, Nowy Sącz 2006.

²⁰ PE, str. 13-49

²¹ PE, str. 417, 406, 282, 119, 65